

CAMIL PETRESCU- BETWEEN UTOPIA AND REALIA

Veronica Barbu

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The article proposes an analysis of the camilpetrescian philosophical system, "The Doctrine of the Substance," analyzing the overwhelming impact the philosopher had on the writer Camil Petrescu. Adept of phenomenology and intuitionism, theoretician of noocracy, Camil Petrescu conceived the philosophical system called substantiality, this doctrine being found in opera, especially in dramaturgy. The camilpetrescian intellectual is a substantial structure that is not capable of compromise. Thus, we identify the same I in different hypostases, masks and situations, with the same thirst for knowledge. An ego that aspires to the Empire of Authentic Values, at the noocracy. It is an acute need of absolute, which gives rise to a dramatic situation: the tragic incompatibilities. camilpetrescian literature is nothing more than a profound crisis of human condition, a continuous, agonizing struggle of being, which often deserts from its own human condition.

Keywords: noocracy, system, compromise, incompatibilities, doctrine.

De ce Camil Petrescu? Este o întrebare la care orice răspuns ar fi nesatisfăcător. Probabil starea de curiozitate pe care ți-o trezesc rândurile citite, dorința de a pătrunde cât mai mult în miezul aventurii și de a citi printre rânduri.

Complexitatea operei sale se naște din frământările filozofului Camil Petrescu. Opera își are rădăcini adânci în sistemul filozofic pe care Camil l-a construit și care a devenit punctul arhimedic al operei sale. Faptul că opera își are rădăcini în sistemul său filozofic nu este contestat, însă, din păcate, puțin abordat.

Intelectualii lui Camil Petrescu sunt neadaptați, cred în imperativul categoric al dreptății absolute. De ce? De ce sunt acești intelectuali neadaptați? De ce sunt chinuți de "iele"? De ce nu pot face față lumii dominate de patimi și interese obscure? Ce înseamnă să fii moral într-o astfel de lume? Eșuează lamentabil această supremație sau triumfă?

Analiza minuțioasă a "Doctrinei substanței" oferă mai mult decât satisfăcător răspunsuri elocvente la toate aceste întrebări, venind în sprijinul nostru pentru o mai bună comprehensiune a operei camilpetresciene, întrucât "Doctrina substanței" s-a născut ca o prelungire a frământărilor din opera literară. Teoretic, devenirea filozofului Camil Petrescu ar începe în toamna anului 1913, când acesta se înscrie la Facultatea de Litere și Filozofie. Totodată, întâlnirea cu profesorul P. P. Negulescu are asupra tânărului student un impact deosebit, admirație pentru mentor întărindu-i convingerea că trebuie să își canalizeze atenția și efortul pentru a crea ceva vizibil și în această direcție. Nu este însă de neglijat nici experiența războiului, voluntar trăită, care îi va marca profund personalitatea. În anul 1916 este rănit pe front, în 1917 devine prizonier, ba chiar ajunge să fi declarat mort. Astfel, drama individului (prizonieratul, deficiențele de auz cu care rămâne în urma războiului) este lăsată pe un plan secund, lăsând loc dramei colectivității. Ostașul Camil Petrescu a înțeles să se piardă în marea suferință anonimă.¹

În timpul studenției i-a studiat pe Spinoza, Leibnitz, Descartes și Kant, însă dintre toți acești "monștrii sacrii" ai filozofiei, Bergson și Husserl au influențat decisiv traiectoria pe care Camil Petrescu a hotărât să o urmeze pe drumul anevoios și solicitant al investigației filozofice. Astfel, "Fenomenologia lui Husserl" și "Intuiționismul lui Bergson" au devenit

¹Aurel Petrescu, *Opera lui Camil Petrescu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, pag. 16.

pilonii sistemului filozofic camilpetrescian.

Fenomenologia ² este un curent filozofic din secolul XX, care este reprezentată în conștiință, nu ca fapte, ci ca esență a lucrurilor. În concepția lui Husserl, fenomenologia se poate defini ca o metodă științifică de gândire transcendentă, prin care să se ajungă la structurile universale ale experienței. Conform teoriei lui Husserl³, fenomenologia înseamnă tot ceea ce, într-un fel sau altul, se manifestă. Însă, pentru a fi manifest, nu este imperios necesar ca un fenomen să fie public. Stările de conștiință, de pildă, se manifestă doar persoanei în cauză și pot fi considerate totuși materie cu descriere fenomenologică.

Henri Bergson a cultivat, la rândul său, în filozofia franceză, o modalitate specifică de a gândi. Teza sa de doctorat, apărută în 1889, "Eseu asupra datelor nemijlocite ale conștiinței" studiază spontaneitatea experienței interioare, restrânsă la datele nemijlocite ale conștiinței. Conform teoriei lui Bergson, atunci când Eul se obiectivează, în loc să fie absorbit de viața lui lăuntrică, se exprimă în altceva, proiectându-se în afară. Practic, atunci când un subiect de observă pe sine, se proiectează într-un spațiu unde reușește să își cristalizeze experiențele trăite. Astfel, ființa umană ajunge să poată numi lucrurile care țin de afectivitate, de sfera sentimentelor.

Totodată, analizând fenomenul libertății, Bergson afirmă că un act liber se poate înfăptui doar atunci când este produs de Eul profund. Libertate înseamnă, așadar, să poți fi spontan, autentic. Putem vorbi de libertate, de existența unui act deliberat doar atunci când acesta este rezultatul direct al conștiinței, când acțiunile nu sunt urmarea unor constrângeri exterioare.

Deși nu poate fi contestată uriașa influență pe care Husserl și Bergson au avut-o asupra lui Camil Petrescu, nu cred că ar fi o exagerare să îl considerăm pe Camil înăscut cu această înclinație. Filozofie nu poți face din motive sociale, ci pentru că așa simți, pentru că se potrivește întru-totul firii sale.

Adept al fenomenologiei și intuiționismului, teoretician al noocrației, Camil Petrescu a conceput propriul sistem filozofic denumit "substanțialism". "Doctrina substanței" este rezultatul unui travaliu chinuitor, agasant, ce se citește cu pasiunea celui flămând de idei, însuși autorul devenind lunaticul febril, "marcat" de Bergson și Husserl.

Opera literară camilpetresciană pare o aplicare a ideilor din eseuri, iar acestea și opera filozofică, o prelungire a operei literare. S-ar putea regăsi în "Doctrina substanței" multe din ideile personajelor, precum am putea întrezări în opera literară, "Doctrina substanței". Sistemul său filozofic ar putea fi interpretat ca un posibil răspuns la problemele existențiale de acolo, ale "măștilor dramatice" investite cu diverse indentități și condiții diferite, care tind a se regăsi, a se metamorfoza într-un Eu unic. Practic, același Eu în ipostaze, situații sau vârste diferite, caracterizate de aceeași sete de cunoaștere, râvnind la atingerea ultimei trepte a cunoașterii - "Cunoașterea Absolută". Astfel, personajele camilpetresciene primesc girul noocratic, fac parte din elita personajelor înzestrate cu o puternică luciditate, pură, neprihănită și mai ales activă. Personajul camilpetrescian, aflat veșnic între cele două lumi - Utopia și Realia, are capacitatea de a se detașa de spiritul comun, limitat, prin meditație. Intelectualul orgolios râvnește retragerea din subspecie cu timpii ei efemeri în Transcendentalia conștiinței cu durată sa eternă, substanțială.

Sediul noocrației devine un tărâm pur, curat, la care au acces doar persoanele substanțiale înzestrate cu "vedere noosică". Conform teoriei filosofice camilpetresciene, ființa umană nu dispune de viziunea și inteligența Divinității, ci doar de un foarte mărginit orizont individual intuitiv⁴.

²Din limba greacă phainomenon și logos însemna studiul fenomenelor.

³Între anii 1901 - 1916 Husserl este profesor al Universității din Gotingen unde pune bazele conceptului de fenomenologie, tratat impecabil în opera sa *Idei asupra fenomenologiei pure și asupra unei filosofii fenomenologice*.

⁴Camil Petrescu, *Doctrina substanței*, vol.1, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, pag. 283.

Astfel, sacrificiul eroului pe altarul "ideii" poate fi o soluție salvatoare. Eroul se eliberează prin autonegare, prin integrarea în Marele Tot. Imposibilitatea integrării generează suferința și lupta interioară.

Intelectualul camilpetrescian este un agent al Adevărului, un mesager al Dreptății ce are o misiune nobilă într-un sistem de raporturi perimate, corupte și care preferă sacrificiul dezonoarei: Gelu și Grigore Ruscanu, Ladima, Andrei Pietraru...

Personajele lui Camil Petrescu sunt copleșite de tentația Infinitului, fascinate chiar de geniul Noocrației, pentru că "vederea noosică" reprezintă adevărata cunoaștere. Personajul devine astfel un Cavaler ce luptă în numele Dreptății Absolute.

Utopia este iluzia Noosului, neatins și neadevrat Realiei. Utopia devine, în consecință decăderea Noosului evoluat în subspecie. Utopia coborâtă în lume provoacă însă drame.

Îndreptându-ne spre operă, observăm faptul că personajul camilpetrescian, ființa superioară, greu adaptabilă lumii comune, este o fire singuratică, extrem de orgolioasă, ce trăiește dramatic fiecare act al existenței: "A avut trufia să judece totul... S-a depărtat de cei asemenea lui care erau singurul sprijin... Era prea inteligent ca să accepte lumea așa cum este, dar nu destul de inteligent pentru ceea ce voia el. Pentru ceea ce năzuia el să înțeleagă, nicio minte omenească n-a fost suficientă până astăzi (...) l-a pierdut orgoliul lui nemăsurat."⁵

Declinul lui Gelu Ruscanu, surprins magistral de carte Praidă, este caracteristic tuturor protagoniștilor camilpetrescieni, inși cu profunzimi metafizice, substanțiale, în care lipsa de onestitate și imortalitatea nu își găsesc locul. Eroul camilpetrescian este condamnat să trăiască dramatic fiecare act al existenței. Criza constă în discordanța creată între ceea ce se iluzionase a ști despre lume înainte și ceea ce descoperă la sfârșitul drumului inițiativ. Se naște un război între Realia (spațiul impur, supus greșelii) și Utopia (binecuvântată de "lumină noosică"). Dorința supremă a personajului camilpetrescian este de a atinge fondul noosic.

Intelectualul lui Camil Petrescu vrea să participe activ la realizarea dreptății. Astfel, riscul de a confunda "ielele" cu realitatea este enormă. Însă tocmai această adâncime infinită îi fascinează, îi intriga chiar.

Modelele lor sunt utopice, iar astfel de modele copleșesc, întocmai "jocului ielelor", care alinează sufletele care se lasă copleșite. "Jocul" personajelor camilpetresciene ar putea fi interpretat și ca un ritual de trecere spre Absolutul noosic, unde spera că va găsi sensul vieții, direcția corectă.

Nu există dramă fără personalități puternice, care să nu aibă intuiția absolutului. Așa se naște drama personajului, provocată de tragicul incompatibilităților. Structura sa substanțială naște dramă, deoarece structura sa morală nu admite dedublări. Când destinul îl pune în fața unui compromis, sfârșitul este iminent, dureros și tragic. Eroul camilpetrescian, în drumul său spre Imperiul Adevărului Absolut, alege doar drumul drept, asemenea emirului lui Macedonski către cetatea Sfântă.

Universul decăzut, dezolant, condamnă ființa umană la abatere până la abolire fizică, în încercarea de a-și păstra demnitatea, structura sa substanțială neprevăzută. Eroii camilpetrescieni sunt niște dezertori de la propria condiție, revoltați împotriva imperfecțiunii umane, spirite kantiene, ce cred în imperativul dreptății absolute.

Incapacitatea universului, a generalului, de a se supune particularului, ca tema primordială a creației camilpetresciene, sintetizează descoperirea omului modern, aceea că nu există o perspectivă privilegiată. Prețul pe care eroul îl plătește este unul scump, întrucât își pierde esența, trăsătura generală a unei epoci în continuă descompunere a tot ce este uman. Totodată, declinul, atât psihologic, cât și social, este consecința unui orgoliu luciferic, egocentrist. Ladima, alt intelectual neadaptat, devine robul unei bătălii desfașurate pe două fronturi, într-o lume haotică, lipsită de scrupule, iar când persoana pe care o iubește se dovedește a fi o

⁵Camil Petrescu, Teatru, *Jocul ielelor*, Editura Minerva, 1971, București, pag.32.

vulgară femeie de moravuri ușoare, se sinucide. Asemenea lui Gralla, trăiește drama iluziilor despre sine. Societatea, întocmai patului lui Procust, îl mutilează și îl îndreaptă către un sfârșit lamentabil.

“Patul lui Procust” reconstituie un dosar de fișe existențiale risipite ale unui destin aflat în aceeași derivă. Protagonistul se mișcă într-un peisaj citadin modern, care, deși a atins apogeul civilizației, nu îi înlesnește devoluția noosică, ci o asfixiază. Deși Fred ar avea toate posibilitățile de a se simți în largul său, se proiectează permanent în altă dimensiune, încearcă permanent să se substanțializeze, deși de către cei din jurul său pare a fi considerat un monden.

“Act venețian” este o dramă a cunoașterii. Pietro Gralla, personaj central al operei, ins cu o bogată viață interioară, își transformă iubita într-un etalon al valorilor de viață. Când realizează că această nu răspunde cu aceeași profunzime așteptărilor sale, concluzionează amar: ”Nu m-ai înșelat, eu m-am înșelat...și asta rupe totul în mine”.⁶

Andrei Pietraru, în “Suflete tari”, aspiră la iubirea Ioanei Boiu, descendentă a unei familii aristocratice, ea însăși o aristocrată infatuată. Alege sinuciderea pentru a-și dovedi onestitatea. Eroul ajunge să nu se mai supună Divinității, pentru că însăși ideea de Dumnezeu pare absurdă într-un univers căzut pradă degradării.

Eroul camilpetrescian, deși aparent înfrânt în plan teluric, se sacrifică pe altarul ideii, singura soluție salvatoare ce îi permite integrarea în Absolut, prin aderența la universal. A fi moral în această lume, a-și păstra cu orice preț natura rațional-morală, ia forma unui deziderat de natură dilematică.

Mesajul operei lui Camil Petrescu este unul al necesității imperioase de readaptare într-un univers vidat de tragic, de care ființa umana este molestată. Omul modern este subjugat condiției sale estropizante, îngenunchiat de dorința de a-și conserva condiția rațional-morală. Protagonistul camilpetrescian nu este altceva decât victima unei societăți în care umanul este supus unui proces de descompunere, a îngropării speței umane în materialitate.

Care este sensul profund al operei camilpetresciene? Mai poate fi omul...om? Sau statutul său

îl condamnă să devină ...nimic? Intelectualii neadaptați ai lui Camil Petrescu au capacitatea de a se sustrage situațiilor spațio-temporale și a intra într-un timp subiectiv. Retragerea din Realia, cu timpii ei efemerii în Utopia, cu durata ei eternă, este retragerea intelectualului orgolios, a individului substanțial cu “vedere noosică”. Astfel, viața sufletească se poate sustrage timpului efemer, sfidând timpul, percepând doar propriul Eu, ca singura realitate sigură.

BIBLIOGRAPHY

1. Călin Liviu, *Camil Petrescu*, Editura Eminescu, București 1972.
2. Călin Liviu, *Camil Petrescu în oglinzi paralele*, Editura Eminescu, București, 1976.
3. Căpușanu Maria, *Camil Petrescu – Realia*, Editura Cartea Românească, București, 1988.
4. Constantin Ionescu, *Camil Petrescu: amintiri și comentarii*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
5. Dugnean Paul, *Camil Petrescu*, Editura Eminescu, București, 1984.
6. Elvin B., *Camil Petrescu: studiu critic*, Editura pentru Literatură, București, 1962.
7. Mîndră Vicu, *Incursiuni în istoria dramaturgiei românești: de la Gh. Asachi la Camil Petrescu*, Editura Minerva, București, 1971.
8. Petrescu Aurel, *Opera lui Camil Petrescu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.

⁶Camil Petrescu, Teatru, *Act venețian*, Editura Minerva, București, pag. 168.

9. Petrescu Camil, *Modalitatea estetică a teatrului*, București, Fundația pentru literatură și arta "Regele Carol II", 1937.
10. Petrescu Camil, *Husserl: o introducere în filozofia fenomenologică*, Societatea Română de Filozofie, București, 1938.
11. Petrescu Camil, *Teze și antiteze: eseuri alese*, Editura Minerva, București, 1971.
12. Petrescu Camil, *Teatru*, Editura Minerva, București, 1981.
13. Petrescu Camil, *Teatru*, Editura Minerva, București, 1983.
14. Petrescu Camil, *Doctrina substanței*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
15. Popa Marian, *Camil Petrescu*, Editura Albatros, București, 1972.
16. Solomon Dumitru, *Problema intelectualului în opera lui Camil Petrescu*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.
17. Vianu Tudor, *Jurnal*, Editura pentru Literatură, București, 1961.